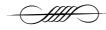

העיר על חרם זה דין העיר כדין עיר שרובה עובדים ע"ז ודינה כעיר הנידחת ומחריבין את העיר.

פרק ב הלכה א שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן. שבת (ק"ט:): אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. אמר ליה רב פפא לאביי דידי ודיך מאי, אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא, להבל שאין בו חטא, עכ"ל.

איתא בזוהר פרשת בא (דף לט): אלא רוא דהבל יקירא הוא, והוא הבל דנפיק מפומא וכו', ותנא אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן שלא חטאו, שלא חטאו ממש וכו' ואינן נטורי עלמא ונטורי קרתא הדא הוא דכתיב (תהלים קכז) אם ה' לא ישמר עיר וגו', עכ"ל.

ובתב בספר נהורא דאורייתא (עמוד יז): נראה שהבל שאין בו חטא הוא עד שהביאו שתי שערות, אף שקטן אוכל נבילות בית דין מצווין להפרישו, ואפילו למ"ד אין בית דין מצווין מ"מ האב מצווה להפרישו, מ"מ כיון שהוא עצמו אין מצווה נקרא הבל שאין בו חטא. וכן כתב בשו"ע הרב ר' זלמן מלאדי (פרק א ס"ג) שחייבין הציבור לפרוע שכר תלמוד תורה עד י"ג שנה. ומכל מקום מלשון הזוהר פרשת בא 'שלא חטאו ממש' נראה קצת דהיינו קטנים מאוד שלא הגיעו עדיין לחינוך. וזהו לכאורה על פי דעת התוס' בבית

יוסף שם [נראה כוונתו לבית יוסף אורח חיים (טימן שמג): כתבו התוספות בפרק כל כתבי (שבת קכא. ד"ה שמע מינה) דהא דאמרינן קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו מיירי בקטן שלא הגיע לחינוך דבהגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כל שכן דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה עכ"ל משמע דלא שני להו בין בית דין לאביון דקטן אוכל נבילות שלא הגיעו לחינוך אין בית דין ולא האב מצווין להפרישו ולכן כשהגיע לחינוך הוה הבל שיש בו חטא, עכ"ל.

מבואר מדברי הנהורא דאורייתא דנחלקו בגדר תשב"ר אי הוי עד גיל בר מצוה או עד שהגיע לחינוך ונפק"מ לענין חיוב הציבור לפרוע שכר תלמוד תורה. ולדעה אחת דוקא עד שהגיע לחינוך הוי הבל שאין בו חטא וקיום העולם תלוי בלימוד תשב"ר עד אז, הא כיון שהגיע הקטן לחינוך ומצווין להפריש את הקטן מאיסורא הוי הבל שיש בו חטא, ושוב אין הציבור חייב לפרוע שכר תלמוד תורה כיון דאין לימודו מקיים את העולם.

אלא דיש לעיין בשיעור הגיע לחינוך דאי נימא דהיינו כבן שש או בן שבע אם כן מתי חייבים הציבור בשכר תלמוד תורה, הרי אין מכניסין את התינוק אצל מלמד התינוקות עד גיל זה.

הנה כתב הרמב"ם (מאכלות אסורות פרק יז הלכה כח): אע"פ שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו וגו'. וכתב הריטב"א (יבמות קיד.): והרמב"ם ז"ל כתב שאם הגיע לחינוך חייב אביו להפרישו. ולא ביאר הריטב"א מתי חשיבי הקטן הגיע לחינוך.

עיינ מגילה (ט:): הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, במה דברים אמורים, בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל בקטן שהגיע לחינוך כשר אפילו לכתחלה, שרבי יהודה מכשיר בקטן. וז"ל רבינו חננאל (שם), תרי גווני קטן רישא בקטן שלא הגיע לחינוך והוא כדתנן בפרק יוה"כ תינוקות אין מענין אותן ביוה"כ אבל מחנכין אותן לפני שנה או שנתים, כדי להרגילן למצות. ואמר רבי יוחנן בן עשר בן אחת עשרה מחנכין אותן לשעות וכו' ולפיכך פסול אבל סיפא דקתני רבי יהודה מכשיר בקטן, הוא קטן שהגיע לחינוך מבן י"א שנה ולמעלה, עכ"ל. הרי מבואר מדברי הר"ח דקטן שהגיע לחינוך הוא מבן י"א. ולפי זה הציבור חייב בשכר תלמוד תורה עד גיל י"א, דמגיל י"א הגיע לחינוך וחייב אביו להפרישו מאיסורא והוי הבל שיש בו חטא.

[ועיינ אור זרוע (ח"ב, הלכות שבת סימן מג) דכתב אפי' אינו בן י"ב עדיין לא הגיע לחינוך מקרי. הרי דס"ל דמבן י"ב הוי הגיע לחינוך.]

ובביאור יסוד הפלוגתא אי הוי תשב"ר עד שהגיע לחינוך או עד בר מצוה, נראה דיש לחקור בדין קטן שעבר עבירה, האם מעשה הקטן חשיבי מעשה עבירה על פי דין רק דהתורה פטרתו מעונשין, או דלמא אין מעשהו מעשה עבירה כלל דקטן מופקע ממעשה עבירה.

כתב הרמב"ם הלכות איסורי ביאה (פרק ג הלכה יז): בן תשע שנים ויום אחד שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן, והוא שתהיה גדולה ובעולה וברצונה כמו שביארנו, שאין האיש חייב קרבן עד שתתחייב היא מלקות שנאמר בקורת תהיה והביא את אשמו. השגת הראב"ד (ד"ה בן ט' שנים וכו'): זה שבוש שלא מצינו קטן בר עונשין וקרבן זה מן העונשין הוא והיא כמו כן פטורה דהא מקשו אהדדי והכי איתא בכריתות, עכ"ל. ונראה דס"ל לרמב"ם דמעשה הקטן הוי מעשה עבירה ולפיכך חייב הקטן להביא קרבן. והא דבעינן בן ט' היינו משום דפחות מבן ט' אין ביאתו ביאה על פי דין. משא"כ בן ט' דביאתו ביאה, מתחייב הקטן בביאתו קרבן משום דיש לקטן עבירה על פי דין. ובשיטת הראב"ד יש להסתפק אי מודה לרמב"ם דיש לקטן מעשה עבירה רק דחולק על הרמב"ם בגדר חיוב הקרבן דס"ל לראב"ד דקרבן עונש הוי, וקטן לאו בר עונשין הוא, או דס"ל לראב"ד דקטן לא הוי בר מעשה עבירה כלל ולפיכך התורה פטרה

אף את השפחה דבשפחה חרופה בעינן עבירת שניהם, בועל ונבעלת.

ולשיטת הרמב"ם קשה, אמאי חשיבי הבל של תשב"ר "אין בו חטא" מכיון דאיכא מעשה עבירה בקטן. וע"כ צריך לומר כנ"ל על פי שיטת התוס', דעד שהגיע הקטן לחינוך לית ליה מעשה עבירה והוא הבל שאין בו חטא, ומשהגיע לחינוך הוה הבל שיש בו חטא. והראיה דעד שהגיע הקטן לחינוך אפילו אביו אינו חייב להפרישו. משא"כ קטן שהגיע לחינוך חשיבי הבל שיש בו חטא, דהפירוש "אין בו חטא" היינו אין בו מעשה עבירה, ועבירת קטן שהגיע לחינוך שמיה עבירה, ובית דין מצווין להפרישו. דקטן שהגיע לחינוך אין לו אלא פטור עונשין בלבד. נואע"ג ד"הגיע לחינוך" לגבי קטן הבא על שפחה חרופה היינו בן תשע שנים, היינו דין מסויים באיסורי ביאה. משא"כ לגבי שאר עבירות י"ל דלא חשיבי "הגיע לחינוך" עד שיהיה בן י"א כמו שכתב רבינו חננאל לענין חינוך למצוות. ומצות האב להפריש את בנו מאיסורא נקבעת על פי איסור אכילת יום הכיפורים. ועד גיל י"א (או י"ב לפי האור זרוע לעיל) הוי הבל שאין בו חטא.]

משא"כ לדעת שו"ע הרב דגדר תשב"ר הוי עד י"ג, צריך לומר דדין קטן אינו רק פטור עונשין אלא הפקעה ממעשה עבירה, ולפיכך הוי הבל שאין בו חטא עד שיגדיל. ולפי זה קשה מדין קטן שבא על שפחה חרופה דמביא קרבן לשיטת הרמב"ם [ואולי אף הראב"ד

מודה לרמב"ם שיש לקטן מעשה עבירה כמ"ש לעיל]. וכן קשה ממ"ד דקטן אוכל נבילות בית דין מצווין להפרישו, ולגבי אביו כו"ע ל"פ דמצווה להפרישו.

נראה דצ"ל לשיטה זו דחייב קרבן בקטן הבא על שפחה חרופה הוא גזירת הכתוב מיוחדת בפרשת שפחה חרופה דביאת קטן בשפחה חרופה חשיבי מעשה עבירה לחייבו קרבן אע"ג דליכא לקטן מעשה עבירה בשאר האיסורים. עיין כריתות (יא): ת"ר בזמן שהאשה לוקה, האיש מביא קרבן וכו' מנלן אמר רבא וכו', כתב רחמנא ברישא בקורת תהיה ולבסוף כתב והביא את אשמו לה, ה"ק אם בקורת תהיה היא והביא הוא את אשמו לה, עי"ש. דילפינן מקראי לענין ביאת שפחה חרופה דהחשיבה תורה ביאה זו לחד מעשה עבירה על ידי תרי גברי. ועוד צ"ל דבית דין מצווים להפרישו דין אחר הוא. דאע"ג דלא חשיבי מעשה הקטן מעשה עבירה, מכל מקום איכא חיוב להפרישו מאיסורא בתורת חינוך כדי להרגילו במצוות, ונחלקו אי חיוב זה הוי מיוחד לאב או דהוא חיוב המוטל על הציבור כולו ובית דין פועלים עבור הציבור.

וכשיטת הרמב"ם דמעשה הקטן מעשה עבירה חשיבי משמע מהא דאיתא בסנהדרין (נה): בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו, קנאה, ואינו נותן גט עד שיגדיל וכו', ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח, ונסקלת על ידו, ואם בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה מומתים על ידו. והא

הכא, קלון (היינו עון) איכא, תקלה (היינו בושה) ליכא, וקתני נסקלת על ידו, [נומכאן ראייה לישראל הבא על הבהמה בשוגג - דקלון איכא, תקלה ליכא - שהבהמה נסקלת, עי"ש בסוגיא.] כיון דמזיד הוא, תקלה נמי איכא, ורחמנא הוא דחס עילויה. עליה דידיה חס רחמנא, אבהמה לא חס רחמנא, עכ"ל. משמע דבס"ד סברה הגמרא לומר דקטן מופקע ממעשה עבירה ולפיכך תקלה ליכא. ולמסקנה חדשה הש"ס ד"תקלה נמי איכא", היינו דמעשה הקטן במזיד עבירה חשיבי אלא ד"ורחמנא הוא דחס עילויה" היינו דהתורה פטרנו מעונשין.

ועיין ברבי עקיבא איגר (סנהדרין שם) שהקשה ממשקנת סוגיא זו אהא דקטן אין מצווין להפרישו אע"ג דמזיד הוא. דהא אם רואים גדול הרוצה לאכול איסורא אפילו בשוגג או לעשות מלאכה בשבת בשוגג חייב להודיעו לאפרושי מאיסורא, הרי דגם שוגג שם איסור עלה, ואמאי בקטן אין מצוים להפרישו, הא הקטן מקרי מזיד יותר רק דחס רחמנא עליו שלא לענוש אותו, אבל מ"מ יהיה חיוב להפרישו. וכתב רע"א לתרץ, וז"ל, אלא ע"כ דחס רחמנא עליה היינו דהתורה חסה עליו ולא רמי עליו מצוות וחיובים, ואם רואים שהקטן רוצה לעבוד ע"ז אין מחוייבים להפרישו דלא אזהר רחמנא כלל לקטן, וע"כ הא דאמרינן תקלה איכא, היינו דמ"מ כיון דעושה בשאט נפשו ענין שבגדלותו יהיה עבירה מקרי תקלה, ולענין זה דוקא מקרי קטן יותר תקלה מגדול בשוגג בלא עשה

בכוונה אבל מ"מ אמת דגדול בשוגג נעשה איסור, דאקרקפתא דגברא חל האיסור, ועל קטן ליכא איסור כלל, עכ"ל. הרי דאליבא דרעק"א אפילו למסקנת הסוגיא ליכא מעשה עבירה לקטן כלל. ו"תקלה" היינו מעשה דלגבי גדול חשיבי עבירה. והיינו כדעת הגרש"ז, [ולמ"ד מצווין להפרישו י"ל דכיון דחשיבי מעשה עבירה לגבי גדול איכא דין חינוך כמש"כ לעיל].

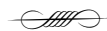
ובאופן אחר נראה לבאר דעת הגרש"ז, דישנם שני סוגי חטא: א) חטא "על פי דין"; ב) וחטא "במצאות". והחילוק הוא דחטא "על פי דין" מחייב, משא"כ חטא "במצאות" משפיע. אה"נ אפילו הגרש"ז מודה דיש לקטן מעשה עבירה "על פי דין", והראיה דבית דין - או אביו - מצווין להפרישו, הרי חזינן דיש לחטאו של הקטן חלות שם "חטא" המחייבת הפרשה ממעשה החטא. ועוד ראייה מהא דביאת קטן בן ט' מחייבת עונש בשפחה חרופה לדעת הרמב"ם, דיש כאן בועל ונבעלת נרק שהקטן עצמו אינו לוקה מטעם אחר, דליכא כח בית דין להוציא את עונשו לפועל ולהלקות את הקטן. אולם חטאו של הקטן - אע"פ שהוא חטא על פי דין - אינו חטא המשפיע. דדוקא חטאו של גדול משפיע על החוטא ומפקיעו מלהיות "צדיק", ואילו הקטן נשאר בצדקותו אף לאחר החטא. דאע"ג דמעשה העבירה של הקטן מחייבו כפרה, והראיה דבן ט' הבא על שפחה חרופה חייב קרבן, היינו מחמת עצם המעשה שהוא מעשה עבירה על פי

דין. אך אין לומר – לגבי קטן – שעל ידי עבירתו מתטמאת ומתחללת קדושת הגברא. דדוקא בגדול החטא משפיע על הגברא ומחלל קדושתו ומטמא אותו בטומאת חטא. "מציאות" זו לא שייכת לגבי קטן. עדיין נשאר בטהרתו וצדקותו אף לאחר החטא. וכיון דליכא תוצאת החטא על גברא דקטן לפיכך חשיבי תורתו "הבל שאין בו חטא". ד"הבל" הוא ענין של טהרה וקדושה, ובקטן אפילו לאחר מעשה חטא "על פי דין", נשאר קדוש וטהור בתורת גברא כמות שהיה קודם החטא והבלו הוא הבל שאין בו חטא. דוקא לאחר שהגיע לבן י"ג ונעשה בר חיובא אזי יש לו חטא "במציאות" והבלו הוא "הבל שיש בו חטא". כל עוד שהוא קטן עבירתו מחייבתו בתשובה של כפרה עבור מעשה העבירה כשלעצמו; כיון שנעשה בר חיובא עבירתו מחייבתו אף בתשובה של טהרה מחמת השפעת העבירה על הגברא (בענין כפרה וטהרה עיין דברים טז, ל).

ועיין בספר "אוצר המלך" (כאן) שחוקר אי הוא הבל שאין בו חטא עד בן כ', דפחות מבן כ' אין בית דין של מעלה מענישים אותו. ונראה פשוט דיותר מבן י"ג הוא הבל שיש בו חטא, דכו"ע ל"פ דכיון שהגיע לבן י"ג ויצא מכלל קטן יש לו מעשה עבירה על פי דין, והראיה שנענש על מעשיו בבית דין של מטה.

והוא דאין מענישים אותו בבית דין של מעלה זה ענין אחר הנוגע לעונשי שמים, ואין ענינו לכאן, אלא כל גדול מחמת עבירתו הוא הבל שיש בו חטא, וזה פשוט. ניותר יש לנו לומר על פי דרכו דהבל שאין בו חטא תלוי בעונשי בי"ד, והיינו דס"ל לגרש"ז עד שהגיע לבן י"ג. ואע"ג דקטן אית ליה מעשה עבירה, ומשו"ה מצווין להפרישו מאיסורא, מ"מ הבל שאין בו חטא תלוי בעונשי בי"ד, וחטאו של קטן אינו מחייב עונשי בי"ד, ולפיכך לא הוא "חטא" לענין הבל שיש בו חטא.]

עוד כתב ה"אוצר המלך" לפרש "הבל שאין בו חטא" באופן אחר, דכיון דקטן לאו בר חיובא הוא בעשיית המצוות וממילא אם לא ילמד הקטן תורה ליכא בזה חטא, נמצא דעשייתו יותר מהחיוב וע"כ העולם מתקיים מהבל פיו. [והוא דאיתא בקידושין (לט): שבר מצוה בהאי עלמא ליכא, הני מילי בשכר מצוה של חיוב, אך העושה יותר מחיובו יקבל שכרו בהאי עלמא, והיינו מאי דאמרינן דהעולם מתקיים מהבל פיהם של תשב"ר.] לפי הבנה חדשה זו ליכא להקשות מהא דקטן אית ליה מעשה עבירה, דמכל מקום המיוחד בקטן הוא דלומד תורת השם בלא חיוב והוי "הבל שאין בו חטא בהמנעו" והבל זה מקיים את העולם.

לפי כח הכן ובנין גופו, ופחות מבן שש אין מכניסים אותו. הרמב"ם שינה לשונו,

פרק ב הלכה ב: מכניסין את התינוקות להתלמד כבן שש כבן שבע